

ÚVOD

Zobcová flétna patří mezi prastaré dechové nástroje, s jejichž přímými předchůdci se setkáváme u kulturních národů již před několika tisíciletími. V evropské nástrojové hudbě se používala nejpozději od 11. století. Z této doby se dochovalo její doposud nejstarší známé vyobrazení. Tehdejší nástroje byly mnohem primitivnější než dnešní, vyráběly se obvykle z jednoho kusu dřeva a měly až šest tónových otvorů. Z mnoha jejích názvů používaly téměř všechny národy jména „sladká flétna“, jež se například v italštině dochovalo až dodnes.

Celkové zdokonalování nástroje postupovalo velmi pomalu. V 15. století přibýly další dva otvory pro malíček, z nichž jeden si hráč zalepoval voskem podle toho, kterou rukou ovládal spodní část nástroje. Teprve v průběhu 17. století byly zhotoveny zobcové flétny v dnešním tvaru a od této doby nastává také jejich největší obliba. Jako jeden z hlavních typů hudebních nástrojů vytvořila zobcová flétna celou rodinu o osmi velikostech, nepočítaje v to flétny různého ladění. Všechny tyto nástroje — kromě nejmenších — byly rozloženy na tři díly a opatřeny osmi tónovými otvory, z nichž dva nejhlubší byly u některých nástrojů vrtány dvojité, aby celý rozsah nástroje byl chromatický. Basové flétny z této doby mají obvykle jednu až dvě klapky, kovový náústek v podobě S a případně i bodec, sloužící k opření nástroje o zem.

Z této velké nástrojové skupiny se brzy osamostatnila altová zobcová flétna *f'* jako nástroj zvukově nejdokonalejší a zároveň rozsahově odpovídající sólovým nástrojům 17. a 18. století. Zvláště v 18. století se setkáváme se zobcovou flétnou v nepřehledném množství sólových, komorních i orchestrálních skladeb, kdežto souborová hra zobcových fléten počala rychle ustupovat z hudební praxe. Altová zobcová flétna dosáhla rychle takového významu, jaký nemá obdoby v dějinách žádného jiného dechového nástroje. Všichni významní skladatelé hudebního baroka ji používali ve svých dílech a mnozí pro ni napsali překrásné sólové skladby. V této době bývala zobcová flétna nejčastěji nazývána flauto (případně flauto dolce nebo flûte à bec) na rozdíl od příčné flétny (flauto traverso), jejíž vývoj teprve nastával.

Tato velká obliba zobcové flétny však netrvala dlouho. V polovině 18. století zobcová flétna náhle mizí z hudební praxe na více než sto let. Příčinou jejího zániku byla především malá schopnost dynamických odstínů a poměrně útlý tón, který se v rostoucím orchestru nemohl příliš uplatnit.

Teprve kolem roku 1900 se zobcová flétna objevuje jako historický nástroj v Anglii a zanedlouho i v Německu, kde se rychle rozšířila nejen jako sólový nástroj, ale i v celých souborech. Velmi záhy se také projeví její velké přednosti při hudební výchově školních dětí.

EINLEITUNG

Die Blockflöte gehört zu jenem uralten Blasinstrumenten, deren Vorläufer wir bei KulturNationen schon vor einigen Jahrtausenden antreffen. In der europäischen Instrumentalmusik verwendete man sie spätestens seit dem 11. Jahrhundert. Aus dieser Zeit ist ihre älteste bisher bekannte Abbildung erhalten. Die damaligen Instrumente waren viel primitiver als die heutigen, sie waren gewöhnlich aus einem einzigen Stück Holz gefertigt und hatten bis zu sechs Tonlöcher. Aus einer Vielzahl von Bezeichnungen benützten fast alle Nationen den Namen „süße Flöte“, der sich z. B. im Italienischen bis zum heutigen Tag erhalten hat.

Die allmähliche Vervollkommnung des Instruments ging sehr langsam vonstatten. Im 15. Jahrhundert kamen weitere zwei Löcher für den kleinen Finger hinzu, dessen eine der Spieler mit Wachs verklebte, je nachdem, mit welcher Hand er den unteren Teil des Instruments beherrschte. Erst im Verlaufe des 17. Jahrhunderts wurden Blockflöten in der heutigen Gestalt gefertigt und seither datierte auch ihre größte Beliebtheit. Als einer der Haupttypen unter den Musikinstrumenten entwickelte die Blockflöte eine ganze Familie in acht Größen, hiebei nicht inbegriffen die Flöten von verschiedener Stimmung. Alle diese Instrumente waren — mit Ausnahme der kleinsten — in drei Teile zerlegt und mit acht Tonlöchern versehen, von denen die zwei tiefsten bei einigen Instrumenten doppelt gebohrt waren, um damit den chromatischen Gesamtumfang des Instrument zu gewährleisten. Die Baßflöten dieses Zeitalters haben gewöhnlich eine bis zwei Klappen, ein metallenes Mundstück in S-Gestalt und gegebenenfalls auch einen Stachel, der für das Aufstützen des Instruments am Boden diente.

Aus dieser großen Instrumentengruppe verselbständigte sich bald die Altblockflöte in *f'* als das klanglich vollkommenste Instrument, das gleichzeitig in seinem Umfang am besten den Soloinstrumenten des 17. und 18. Jahrhunderts entsprach. Besonders im 18. Jahrhundert stoßen wir auf die Blockflöte in einer unübersehbaren Menge von Solo-, Kammer und Orchesterwerken, während das Ensemblespiel von Blockflöten in der musikalischen Praxis rasch abzunehmen begann. Die Altblockflöte gelangte bald zu einer solchen Bedeutung, wie sie kein anderes Blasinstrument in seiner ganzen Geschichte erreichte. Alle bedeutenden Komponisten des Barocks verwendeten sie in ihren Werken und viele schrieben für sie prächtige Solokompositionen. In dieser Zeit pflegte man die Blockflöte zumeist als flauto (evtl. flauto dolce oder flûte à bec) zu bezeichnen, zum Unterschied von der Querflöte (flauto traverso), deren Entwicklung erst begann.

Diese große Beliebtheit der Blockflöte dauerte jedoch nicht lange. In der Mitte des 18. Jahrhunderts verschwindet die Blockflöte plötzlich aus der musikalischen Praxis für mehr als 100 Jahre. Der Grund für ihren Niedergang war vor allem ihre geringe Fähigkeit für dynamische Abschattierungen und der verhältnismäßig schlanke, zarte Ton, der sich im anwachsenden Orchester nicht allzusehr durchsetzen konnte.

Erst um 1900 taucht die Blockflöte in England als historisches Instrument wieder auf und nicht lange danach auch in Deutschland, wo sie sich nicht nur als Soloinstrument, sondern in ganzen Ensembles rasch verbreitete. Frühzeitig kamen

V Československu se děly první pokusy o oživení hry na zobcovou flétnu již před druhou světovou válkou, avšak teprve v nedávné době počala zobcová flétna soustavně pronikat do našeho hudebního života. Velkou zásluhu o její rozvoj mělo zavedení studia hry na zobcovou flétnu na Státní konzervatoři v Praze a později i její uplatnění v předhudební výchově, kde se velmi osvědčila.

Tato škola vznikla v roce 1956 pro potřeby lidového oddělení Státní konzervatoře v Praze. Je určena nejen pokročilým instrumentalistům, kteří se již seznámili se sopránovou zobcovou flétnou, ale také samoukům, kteří dosud nehráli na žádný dechový nástroj a mají alespoň základní hudebně teoretické znalosti. Škola je rozvržena na dva díly. První díl obsahuje základy hry na zobcovou flétnu, založené na systému rozšiřování tónové řady až do běžného rozsahu barokních skladeb. Druhý díl dovršuje technické studium virtuózních prvků hry a podává stručný návod k interpretaci barokních skladeb, zejména k ornamentice. V hmatových tabulkách jsou pro úplnost uvedeny i tóny nejvyšší polohy, používané v soudobých virtuózních skladbách. Poněvadž nelze počítat s tím, že všichni zájemci si mohou opatřit prvotřídní nástroje, je připojena též hmatová tabulka pro zobcové flétny s jednoduchým vývrtem spodních otvorů. U jednotlivých cvičení jsou rozdílné hmaty pro flétnu s dvojitým vývrtem (barokní) označeny hvězdičkou. Hmaty uvedené v závorce se používají pouze tehdy, když základní hmat nevyhovuje. Připojená je též tabulka trylků, které většinou není možno hrát normálními hmaty.

K jednotlivým cvičením je připojen stručný přehled nejdůležitější sólové i komorní literatury. Díla, jejichž části jsou použity v příslušných kapitolách, nejsou do tohoto seznamu zahrnuta. Kromě přiblížení bohatého studijního materiálu bylo důvodem vzniku této školy především přání, aby dnes již početný okruh ctitelů zobcové flétny dosáhl alespoň takové odborné výše, jaká je v zemích, kde hra na zobcovou flétnu má mnohem větší tradici.

auch ihre großen Vorzüge bei der musikalischen Erziehung der Schuljugend zu Tage.

In der Tschechoslowakei wurden die ersten Versuche um die Belebung des Blockflötenspiels schon vor dem zweiten Weltkrieg unternommen, aber erst in jüngster Zeit begann die Blockflöte systematisch in unser Musikleben einzudringen. Ein großes Verdienst um diese Entwicklung hatte die Einführung des Studiums des Blockflötenspiels am Staatlichen Konservatorium in Prag und später auch ihre Einführung in die vormusikalische Erziehung, wo sie sich sehr bewährte.

Die vorliegende Schule entstand im J. 1956 für den Gebrauch an der volkstümlichen Abteilung des Staatlichen Konservatoriums in Prag. Sie ist nicht nur für fortgeschrittene Instrumentalisten bestimmt, die schon mit der Sopranblockflöte bekannt sind, sondern auch für Autodidakten, die bisher noch kein Blasinstrument gespielt haben und die wenigstens Grundkenntnisse der Musiktheorie besitzen. Die Schule ist in zwei Teilen angelegt. Der erste Teil enthält die Grundlagen des Blockflötenspiels, die auf dem System der Erweiterung der Tonreihe bis zu dem üblichen Umfang der Barockkompositionen beruhen. Der zweite Teil beendet das Studium der virtuoseren Elemente des Spiels und erteilt eine kurze Anleitung zur Interpretation von Barockkompositionen, insbesondere zur Ornamentik. In den Griffstabellen sind der Vollständigkeit halber auch die Töne der höchsten Lagen angeführt, die in den heutigen virtuoseren Kompositionen Anwendung finden. Da nicht damit gerechnet werden kann, daß alle Interessenten in der Lage sind, sich erstklassige Instrumente anzuschaffen, ist auch eine Griffabelle für Blockflöten mit einfacher Bohrung der unteren Löcher beigelegt. Bei den einzelnen Übungen sind die Griffe für Flöten mit doppelter Bohrung (Barockflöten) mit einem Sternchen versehen. Die in Klammern angeführten Griffe werden nur dann benützt, wenn der Grundgriff nicht entspricht. Weiters ist auch eine Tabelle jener Triller beigelegt, die man mit normalen Griffen meist nicht spielen kann.

Den einzelnen Übungen ist auch ein kurzgefaßter Überblick über die wichtigste Solo- und Kammerliteratur beigelegt. Jene Werke, von denen in den entsprechenden Kapiteln einzelne Teile verwendet wurden, sind in dieses Verzeichnis nicht aufgenommen. Abgesehen von der Absicht, ein reiches Studienmaterial zugänglich zu machen, war ein Grund für die Entstehung dieser Schule vor allem der Wunsch, der heute schon ansehnliche Kreis von Verehrern der Blockflöte solle wenigstens eine ebensolche fachliche Höhe erreichen, wie in den Ländern, wo das Blockflötenspiel schon eine längere Tradition hat.